

երկու զուգահեռական վարդապետութիւններ, զորս պէտք է հաստատարայեն նկատի առնել, քանի որ երկուքէն մէկը ուրանալով՝ խնդիրը լուծուած չլլար: Ի՞նչ ճամբով ուրեմն երկու հոսանքները կարելի է միախառնել:

Այս հարցումին պատասխանը սա՝ միայն պիտի կարենար ըլլալ. մարդս Աստուծոյն կ'ակնկալէ թողութիւն և արդարութիւն միանգամայն. ու Քրիստոսն է անհրաժեշտ միջնորդը՝ իրականացնելու համար այդ ազնիւ ակնկալութիւնը: Եւ սակայն երեք առաջին աւետարանիչները որոշ կերպով այսպիսի հետեւողութեան չին տանիր զմեզ: Անոնք երկու գաղափարները զատ զատ կ'արտայայտեն, առանց դանտք ձուլելու զիրենք բացատրող ներհայեցութեան մը մէջ, թէ և ասիկա պատճառ մը չէ որ խորհինք թէ այս կենսական հարցին մէջ Յիսուս ինքզինքին կը հակասէ կամ զիրար ջնջող լուծումներ կուտայ: Աւելի ճիշդ պիտի ըլլար մտածել թէ համատեսականներուն մէջ այս խնդրոյն մասին մեզի անբաւական թուած պարագան կարելի է բացատրել կամ լրացնել աւելի բարձր տեսակետով մը, զոր ինչպէս քանի մը ուրիշ առիթներով, հոս ալ Յովնանու Աւետարանը կը պարզէ մեզի: Մարկոսի ԺԲ. 22 ի բացատրութեան մէջ, Քրիստոս հոգեկան էակները շօրտէ կը բաժնէ. մարդիկ («ոչ ոք զիտէ»), հրեշտակները, Որդին և Աստուծո՛ւ. Յիսուս այս թուումին մէջ կը գտնուի մարդերէ, և Աստուծոյ և հրեշտակներուն միջև կը գրուի: Բացատրելու համար այս խօսքին իմաստը, բաւական չէ ըսել, ինչպէս եղած են ըսողներ, թէ Յիսուս ատով կ'ուզէ շէշտի միայն շօրտ տրուել մասնաւոր առարկայ եղած ըլլալը: Այս խօսքին ամենէն յատկանշական հանգամանքը այն է թէ երկնային հոգիները — զորս աստուածաշնչական ուսուցումը այնքան բարձր որդիքի վրայ կը ճանշնայ միշտ — Քրիստոսն աւելի խնայող աստիճանի մը վրայ կը ցուցուին: Այս խօսքը կը պարտաւորէ զմեզ դուրս ելլել Մարգարէ Քրիստոսի տեսութենէն՝ աստուածային մասնաւոր ծագումի մը գաղափարին հասնելու համար. ուրիշ բացատրութեամբ, համարը զմեզ կ'առաջնորդէ «Աստուծոյ միածին Որդի»ին Յովնանէսեան ծանօթոյքին:

Միենայն զիտողութիւնը՝ Մատթէոսի ԺԱ. 27 (Ղկս. Ժ. 22) համարին, մանաւանդ ասոր առաջին կէտին: Յիսուս անոր մէջ կ'ըսէ թէ «Ո՛ր ոք ճանաչէ զՈրդին, եթէ ոչ Հայր», այսինքն թէ Քրիստոս իր անձին մէջ այնպիսի խորութիւններ ունի, զորս Աստուծո՛ւ միայն այնպիսի չափով: Այն իրողութիւնը, որով այս երկու էակները կրնան իրենց գործունէութիւնը փոխանակել, կը հասկցուի կեանքի այնպիսի յարաբերութեամբ մը, զոր ոչ ոք կրնայ յաւակնիլ ունենալ իրենցմէ դուրս. հո՛ս ալ փրկագործող վերէն է որ կը նայի երկրի վրայ: Համարտապէս Աստուծոյ միակ Որդին է անկիւս:

Իրաւ է թէ այս ցուցմունքները կամ վկայութիւնները կ'զդայեցաւ ձեռով մըն է որ կ'երեւին համատեսականներուն մէջ: Բայց, նման յաճաքարեւուն՝ զոր հսկայի մը ձեռքը զաշտին մէջ, հոռու հոս և հոն է նետած, այդ զիրքին մէջ տեսնող այս համարները կը մատենն գոյութիւնը բարձրագոյն ուսուցումի մը, որ միայն կըրնայ մեզի տալ Տիրոջը մոտածման բանալին, և որուն իսկական հոգեկան պիտի գտնենք Յովնանու Աւետարանին մէջ միայն: Ի մի բան, Յիսուս է Հիմնադիրը Թագաւորութեան. ինքն է որ իրականացուցած է անոր արդարութիւնը, իբրեւ Որդի Մարգարէ և Որդի Աստուծոյ: Եւ սակայն բաւական չէ որ ինքը անձնապէս կատարած ըլլայ ամէն բան. իր նպատակն է ուրիշներուն հաղորդել իր զօրութիւնը: Ուրո՞նք են նոր Ուխտին այդ ընտրեալները. զայս պէտք է փնտնենք:

(Շարունակելի)

Ժ. 9.

ՏՕՆԱՊԱՏԱՌ

ՅԻՆՈՒՆՔ

Այսպէս կը կոչուի մեր մէջ՝ Զատիկէն մինչև Հոգեգալուստ յիսուն օրերու ժամանակամիջոցը: Բառը, անշուշտ, սղուած կամ եղաջրուած ձևն է Յիսուսին, Յիսուսին համբով վերածնունդ Յիսուսին, որպէս կը կոչուի Աստուածայայտնութիւնը կանխող յիսուն օրերու միջոցը: Զայն ինքն հանդէս հիշող, զոր կ'ընեն հիշողը, նոյն իսկ Շնորհալի և Տաթևացի, Եկեղեցիին՝ իր երկնաւոր փեսային հետ անցուցած ցնծութեան կամ հարսանեաց այդ օրերուն ընթացքին հրեշտակաց ինն զոսերուն հետ խառնուելուն իբր նշանակ՝

ընձազգութիկ է անտարակոյս: Նոյնպէս է նաև Նոր Հայկազնեան Բառարանի ձգտումը՝ զայն յունաւոյն Սյւրյոն (=հարսանիք) կամ Սյւրոս (=հարսենիք) բառէն ամանացուած նկատելու:

Ճշտական այս ժամանակաշրջանին (temps pascal) — ինչպէս կը կոչեն զայն եւրոպացիք — տոնախմբումը շատ հին է ընդհ. եկեղեցիին մէջ: Տերտուղիանոս և Ամբրոսիոս կը յիշեն զայն: Այս վերջինը ամբողջ շրջանը կը համարէ Վիտալ եւ Նոյն կիրակի մը, յիտուն օրերու վրայ երկարաձգուած: Ի հնումն, սրբոց տօն չէր կատարուեր ամբողջ այդ ժամանակամիջոցին, յետոյ է որ Լատին եկեղեցիին այդ կանոնը պահեց միայն առաջին եօթնեկէին համար, միւս վեցին մէջ սկսելով տօնել սուրբեր: — շինուելով Աւետարանի յիշած այն ստորութեան վրայ՝ թէ Վաղարշապատի երկրորդութիւնը չեն ըներ, որչափ ատեն որ փեսան իրենց հետ է, եկեղեցւոյ մէջ սկզբէն ի վեր ուստեաց օրեր եղած են Յիշուանքը: Մեր մէջ, Շնորհալիւն է որ, կարծես այդ խօսքին աւելի սեղմ բերունունովը, պահեց հաստատեց Համբարձումէն վերջի երկու ուրբաթներուն և մէկ չորեքշաբթիին: Աւետարանական իմացումով, Յիշուանքի առաջին քառասուն օրեր իսկապէս տօնն են մարմնական այն երեւմաներուն, որոնցմով յարուցեալ փրկիչը ուզեց սրտապնդել իր մատով տառապանքներուն: Ի սիւրբիւններուն խումբը, չնօղելու համար որ վիշտը խեղդէ և ոչնչացնէ հաւատը, զոր իր սէրը զրած էր անոնց հոգիներուն մէջ՝ իբրև յայտնութեան եւ յաւիտեանական կենքի: Աւետարաններու հաստատմանը այդ երեւմաներուն ընթերցումանքը սպառնել վերջ է որ կը շարունակուին զուգահեռական յառաջադասումով: Իսկ շարունակները, մասնաւորապէս, յարութեան խորհուրդին տարփողանք կ'ընեն շեղք պանծացումներով:

ՊԼԱՏՈՆԻԱՆ ՅՈՒՆԻՍ. ՄԿՐՏՅՈՒՆ

Որ կը քուտի Յիշուանք Ա. շարաթ օրը, աւելի յիշատակութեան ընդթիւ ունի քան իսկական տօնախմբութեան. զի թէեւ աւետարանական ընթերցուման ու շարականները անոր զաղափարը կը յօշոդեն, բայց չկան ո՛չ Վաղարշ յաւիտեան և մաղիքը կ. ոչ Վերիստոն Աստուած մերձ մաղթանքը, որոնք յատկապէս են տօնախմբական ձեւեր: Այնպէս որ եղծուած չէ կարելի ներկայել Յիշուանք միջոցին սրբոց տօն կատարելու սկզբները: Իսկ այս յիշատակը այդ օրը կը կարծուի մեր մէջ հաւանաբար ընդունուած ժամանակագրական աւանդութեանց հիման վրայ, թէև կան տօնադատներ որ աւետարանական հայիշուանքով ուրիշ օր կը նշանակեն զայն:

ՆՈՐ ԿԻՐԱԿԻՆ

Այսպէս կը կոչուի, յունականին նմանողութեամբ, Ջատիկի կիրակին ետքը եկող առաջին կիրակին, որ ընդհանուր եկեղեցւոյ հաստատութեան յիշատակութիւնն է, և, նոյն ատեն, պատկեր մարդկային հոգիին նորոգութեան՝ մեղքին և մահուան հնութենէն: Այս է Ներսէս Լամբրո-

նացւոյ յօրինած օրուան շարականին ոգին, որ կը պանծացնէ հեթանոսաց կրօնին խորհուրդը, և առաքելոց քարոզչական գործունէութեան սկզբնականութիւնը՝ աշխարհի բոլոր կողմերը:

ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՍՐԱՆ ԿԻՐԱԿԻՆ

Վերնոյն յաջորդող կիրակին է. և է յիշատակ հաստատութեան քրիստոնէական առաջին եկեղեցիին, որ էր Երուսաղէմի մէջ այն վերնատունը, ուր Փրկիչը հաստատեց Ս. Հաղորդութեան խորհուրդը, և որ յետոյ ևս առաքելոց և առաջին հաւատացեալներուն գումարումով վայր դարձաւ, և ուր տեղի ունեցան Ս. Հոգւոյն իյումը, Չէնտեղութիւնը, և ուր էին Վաղարշապատի վարդապետութեան առաքելոցն, եւ հաղորդութեան, եւ բեկանելոյ հացին և աղօթիքն (Գրք. Բ. 42): Այդ օրանք, որ այսպէս եղաւ քրիստոնէական աշխարհի առաջին մատուռը, իբր օրինակ ըլլող եկեղեցիներու, աւանդութեան մը համեմատ տունն էր Յակոբոս Տեսաճեղքոր, որ առաջին եպիսկոպոսն էր Երուսաղէմի. իսկ ուրիշ աւանդութեան մը համեմատ՝ Մարկոս Աւետարանի տունն էր այն, որ կուգէն Բ'րա լինի ստոյը, էական այն է որ Քրիստոսի առաքեալներն ու աշակերտները, Փրկիչին Համբարձումէն յետոյ եւ Հոգեգրեւատէն ետքը, ունեցան իրենց սեփական աղօթարանը և պաշտամունքը վայրը, որ էր անդառնիկ եկեղեցին: Ու Աշխարհամատարան կիրակին յիշատակն է մեր մէջ անոր հաստատութեան, և տօնը անոր զաղափարին:

ԿԱՄՄԻՐ ԿԻՐԱԿԻՆ

Ժողովրդական բարբառին մէջ այսպէս կը կոչուի Նոր կիրակին ետքը եկող երկրորդ կիրակին, Յիշուանք իր.թ. օրը, յաջորդը Աշխարհամատարան կիրակիին, որ նոյնպէս կը կոչուի կամալ կիրակի: Ամենայն հաւանականութեամբ, Հայոց Հին Հատուկ շրջանին մնացած յորիշուանքն են անոնք. հետքերը քնապաշտական իմացումներու, որոնք, ինչպէս Մաղկապատի կոչումն եւս ինքնին, կը յայտնեն՝ զարնան եղանակին՝ բնութեան երեւոյթներուն հանդէպ մարդկային սրտի կրած տպաւորութիւնները՝ կրօնաշունչ զգացումներով:

ԵՐԵԻՌԻՄԻԱՆ Ս. ԽԱՅՈՒՆ

Յիշուանք Ն.ր. կիրակիին անխափան կը կատարուի Թաշի երեւման տօնը, յիշատակութիւնը պարզապէս խաչի նշանին երկնային հրաշալի երեւումին, որ 351 ին տեղի ունեցաւ Երուսաղէմի վրայ, Գողգոթայէն մինչև Զիկնենաց Լեռ տառածուած խաչանշան պայծառութեամբ մը, որ աւելի փայլուն էր քան արեւուն լոյսը: Զայն տօնան ամէնքը, Ժողովուրդը և կղեր, որոնք եկեղեցի փութալով գոհութեան մատուցին Աստուծոյ, իրենց պարգևուած այս հրաշալի միջոցաւորութեան համար: Ժամանակին Երուսաղէմի հայրապետը, Վիւրդը, որ առթիւն յատուկ թուղթով գրեց Կոստանդնուպոլսոյ Կոստանդ կայսր, որ զատապարտուած Արիոսականութիւնը վերականգնելով եկեղեցւոյ խաղաղութեան գէտ մեծ

վտանգ կը պատրաստէր, եւ ողորակման ճաղցր տնով ըսայ խոտարար տնկատնիւթեամբ անոր մասնանի ըրաւ իր հօր Մեծն կոտանիքանոսի պաշտպանած դաւանութեան ուղղափառ խոտտութեան թիւերը, նոյն ստեղն այս երեւումէն ալ ապացոյց մը փորձել հանելով այդ մասին: Թաղամասնութիւնը այս թուովքին՝ կը կատարուի մեր եկեղեցւոյ մէջ, տօնին օրը, անդատանի աւետարանէն առաջ: Օրօտան շարականներէն հարցն ու Ողորման մասնաւորագրէ՝ ղեկըին նկարագրութեան բանաստեղծական յարատեւութիւնը կը ներկայացնեն, գեղեցիկ դրարարով հիւսուած:

Միայն Յունաց եւ մեկի յատուկ է խալի այս տօնը. եւ, նկատի առնելով անոր երուսաղիմական հանգամանքը, անխորի լըլլայ թերեւ աւելորդ միայն եւ ի վաղուց երկուքնէս տօնելու իրողութեան մէջ սեանել երկուքնուս ելուստագէտ մէջ ժամանակակցութեան եւ իրաւակցութեան փայտ մը եւս:

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

Իբրեւ աւետարանական իրողութիւն, փրկագործութեան խորհուրդին անհրաժեշտ պատկուցն է համբարձումը: Մարդկութիւնն է որ, անոր մէջ, կ'երեւի մանուկ վրայ յաղթական, վերանորոգուած եւ փառաւորուած: Եղելութիւնը պատմող վաւերագրիւնքն են Գործք Առաքելոցը (Ա. 3-11), Ղուկասու Աւետարանը (Ին: 50-53), եւ Մարգարի Աւետարանը (ԺՁ. 19-20), Թէեւ այս վերջինը այժմ կը նկատուի անվաւերական հատուած մը: Ա. եւ Ա. Աւետարաններուն լուսութիւնը այդ մասին՝ չի կրնար վիճել զարքնել ղեկըին իրականութիւնը. նախ, օրովիտեւ աւետարանիչներէն ոչ մին յաւանորդութիւն ունի ամբողջովին անուղելու մեր փրկին կանաքին պատմութիւնը: Յետոյ, Մատթէոս եւ Յովհաննէս կ'ընդունին թէ Յիսուս իր յարեւելեան ետքը տապալի ունեցած է երկրաւոր երկրորդ կանգը մը, օրուն վերաւորութիւնը Համբարձումով միայն պիտի կարենար ըմբռնուի: Դարձեալ Յովհաննէս Աւետարանին մէջ կանխաւ ակնարկուած է Համբարձման եղելութեան (ՏՅԵՍ Ի. 17, եւ մանաւանդ Ձ. 62 համարը, ուր արտաքին եւ տեսանելի իրողութեան մը խօսքը կայ ակնհերթօրէն): Առաքելական գրականութեան մէջ եւ բայովութիւն ակնարկութիւններ կան Համբարձման նկատմամբ. (Գործք. Բ. 32, 33: Եփես. Բ. 6, Ա. Պետր. Գ. 22, Եփես. Գ. 10, Ա. Տիմ. Գ. 15, Եբր. Թ. 2): Գալով տօնին, շատ դիւրին չ'երեւի անոր հաստատումին թուականը հընդու գործը: Օգոստինոս առաքելական ծագում մը կը վերադարձնէ անոր՝ նայելով իր ժամանակին մէջ անոր արագիւտ հոտած համայնական ընդհանրութեան: Բայց հաւանական չէ որ անկիւ իբր յատուկ տօն ծանօթ եղած ըլլայ նոյն իսկ Բ. դարուն, երբ իբր գլխաւոր տօն կը յիշուին միայն Զատիկն ու Պենտեկոստէն: Զայն չեն յիշու նաեւ ո՛չ Որդիներս, ո՛չ Տերութիւնս, ո՛չ Ներգիրանս: Նոյն իսկ Պաղլիտոս՝ Բ. դարուն՝ իբրեւ մեծ տօնը կը յիշէ միայն Ենեւնդը, Թայանութիւնը, Զատիկը եւ Պենտեկոստէն: Կրնայ ըլլալ որ շատ կանուխէն դոս

յութեան ունեցած ըլլայ ան, եթէ ոչ իբրեւ առանձին եւ անկախ տօն մը, այլ իբրեւ Յինանց մէջ հիւսուած տօնօրինական յիշատակ մը, եւ իբր այդ՝ Զատիկին եւ Պենտեկոստէն չափ ալ հին: Բայց, Գ. դարու կէսէն վերջ ալ անհերքեան կը թուի անոր գոյութիւնը. Ուկկերման կը յիշէ զայն իբրեւ շատոնց հաստատուած տօն մը. նոյնպէս Ս. Գրիգոր Նիւսացի: Իսկ Սոգրատ պատմիչ, Ե. դարուն, կը յիշէ անոր հանգիստաւոր տօնախմբումը Կ. Պոլսոյ մէջ արեւարձանին մէջ: Կ'երեւի թէ սակայն, ի սկզբին, բաւական տօնին Համբարձումն ու Հոգեգալուստը միասին տօնուած պէտք է լինին: Եթերիա անուն լատին կոյսին խառնուրդական օրագրութիւնը, գրուած Գ. դարու վերջեր, որ Համբարձման տօնին պատմութեան ամենահին վաւերագիրն է, արդարեւ այդ տպաւորութիւնը կ'ընէ: Որոշ է սակայն թէ այդ թուականին երկու եկեղեցիներ կառուցուած էին Ձիթինեաց լեռան վրայ, աշակերտաց այրին եւ ըսեն համբարձման տեղը — ուր Տեառնեղբոր ժամանակէն արդէն պաշտամունք կը կատարուէր — առաջինը՝ Հեղինէ դիտիլ, եւ երկրորդը՝ Բոմիթան անուն հռոմայեցի հարուստ տիկնոջ մը ձեռքով: Կ'երեւի թէ ամպէց վերջն է որ, Համբարձման յիշատակը տապալէս այդ եկեղեցիներուն մէջ իբրեւ տեղական հանգիստութիւն միայն կատարուելէ վերջ, ղեկի Ե. դարու առաջին կէսը՝ սկսաւ տարածուիլ ամէն կողմ իբրեւ անշատ եւ հանգիստօր տօնախմբութիւն:

Մեր մէջ եւս պէտք է վաղուց սկսած լինի ան, ի նեւուսան երեսնապէս մէջ մեր ունեցած եկեղեցական հինապոք դրբերն: Ա. Աթոռոյ մէջ ունինք ԺԲ. դարէն երկաթագիր մագապակ Մաշտոց մը, ընդօրինակուած շատ աւելի նազդիւնէ մը, ինչպէս կ'երեւի պարունակութիւնէն: Այդ Մաշտոցը կը պարունակէ յիսանց ընթացքին Ձիթինեաց լեռան վրայ եւս կատարուած ժամերգութիւններ, ուր յատկապէս աշակերտաց այդ կուռուած տեղին վրայ կառուցուած եկեղեցին: Աշափերտարանը եւ միւսը՝ որ կը կոչուէր Բլրի եկեղեցին, եւ համբարձման աւետարանական ընթերցումներ, եւայն: Այդ Մաշտոցը, եթէ յաւանարէնէ՛ իսկ թարգմանուած ենթադրուի, անշուշտ պարտաւորութեան պէտքեր մը գոհացում տալու սահմանուած պիտի ըլլար մեր մէջ, — Համբարձման շաբաթականներուն հեղինակ կը կարծուի Ներսէս Լամբրոնացի:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԾԱՆԿԱՋԱՐԴ

Յետ Համբարձման տօնին, մինչեւ Հոգեգալուստ տեղով ին օրերու թիւթացքին, միասնաբար կը փառաւորուին համբարձման եւ յարութեան գալափարները, առանց ուրիշ յիշատակութեան Միայն յինանց եօթներորդ կիսիկինն է որ կը խառնուի աղգային եկեղեցական աւանդութեան մը յիշատակը, զոր օրուան շարականն ալ կ'երգէ: Ըստ այդ աւանդութեան, մինչ ամէն օր հըրեւելաւոր է կ'այնքէն Լուսաւորին՝ խոր վիթապին մէջ, այդ օրը, չորրորդ օր համբարձման Տեառն, սուրբին չորուիբ այդ այնքութիւնը: Յա

շորդ օրը, երբ լուսաւորիչ հրեշտակին կը հարցնէ այդ բացակայութեան իմաստը, ան իբրեւ պատճառ կը հաղորդէ թէ հրեշտակաց ինք դասակարգութիւնները ամէն օր կուգան հանգէս կը սարքեն ի պատիւ Քրիստոսի: Եւ որովհետեւ ինքը կը պատկանի շորդորդ զատուն, պարտաւոր էր այն օրը գտնուիլ իր խումբին մէջ:

Յիւնաց այս եօթներորդ կիրակին մեր մէջ կը կոչուի նաև երկուրդ Ծաղկազարդ, որովհետև շորս անհատարաններու ընթերցումները, որոնք Յիւնաց միջոցին համընթաց շարադասութեամբ կը կատարուին, այդ օրը ամէնքը կը յանգին Քրիստոսի վերջին անցած երուսաղէմ մուտքի պատմութեանց: Ենթադէս որ այդ օրուան բոլոր անհատարանական ընթերցումները երկրպագութեան են առաջին Ծաղկազարդի ընթերցումներուն: Օրուան շարականին, «Մեծահաղ այս խորհուրդ», հեղինակ կը համարուի երկու Գրիգոր Վկայադիրներէն մեծը կամ փոքրը: Բայց հաւանական չէ այդ, զի ոճը յետագայն ժամանակներու կը թուի:

ՀԱՅԵԿԱՆՈՒՍ ԿԱՄ ՊԵՆՏԵԿԱՈՍՏԷ

Պենտէկոստէ յունարէն բառ է, եւ կը նշանակէ Յիսնիքեակ (յիսնեբորդ օր) կամ Յիսունք (= յիսուն) օրեր: լատինարէն՝ quinquagesima: Մեր մէջ ալ, Պենտէկոստէ բառը, իր յոգեակի ձևովը գործածուած է, տօնէն զատ նաև Յիսունք իմաստով: «Եւ ի կատարել աւուրցն Պենտէկոստէից» (Գրծ. Բ. 1):

Իսրայելացւոց եւ յետոյ Հրէից համար անկէպ տօնէն կը գտնարանութեան, զոր Աստուծոյ կ'ուղղէր Ժողովուրդը հունձքի եղանակին ի վերջբայց Սինալոկի ծխաբանին մէջ կը նկատուէր նաև տօն հրատարակութեան օրինաց քարէ տախտակներուն: Քրիստոնէական Պենտէկոստէն տօնէն է Ս. Հոգիին հեղման առաքելոց վրայ եւ հիմնարկութեան Եփեզեցոյ: Քրիստոնէական երկու ամենահին տօներէն մին է ան՝ Զատիկին հետ: Շատ հաւանական է որ հրէա-քրիստոնէական հասարակութիւնները, վաղուց, Պենտէկոստէին հետ կատարած լինին նաև յիշատակը Ս. Հոգիին այդ առաջին տօնանիլ յայտնութեան: Բայց ոչ մէկ ուղղակի փաստ ունինք հաստատելու թէ առաքելական դարուն մէջ անոր իբրև կանոնաւոր տօն կատարուելուն: Ի հնուին Պենտէկոստէ բառը կը նշանակէր, ինչպէս վերև անհարկուեցաւ, ոչ թէ օրուան մը՝ այլ Զատիկէն մինչև Հոգեգալուստ երկարող յիսուն օրերուն տօնը: Յնձալից տօնախմբութիւն մըն էր ան, որ կը իրենցմբ Յիսուսի իր յարութեան ետք երկրի վրայ անցուցած օրերը, եւ կ'ընդգրկէր յարութեան, համբարձման եւ Սուրբ Հոգւոյն հեղման տօները: Այդ յիսուն օրերու միջոցին պահեցողութիւն չկար եւ աղօթքը պէտք էր կատարուէր յոտնկայս, այսինքն առանց ծնարարութեան: Յետոյ էր որ տօնախմբութեան այս խառնուրդը պարզուեցաւ եւ իւր բաժանիչներ ուրոյն տօն ձևացաւ, եւ քրիստոնէական իմացումով Պենտէկոստէն կոչուեցաւ Հոգեգալուստ: Միջին դարուն, անկէպ կ'երկարաձգուէր մինչև յաջորդ կիրակին: յետոյ է որ սեղա-

մուեցաւ նախ չորս, ապա երեք եւ ի վերջոյ երկու օրուան մէջ: Մեր մէջ էս ի սկզբան միայն մէկ օր կը տօնուէր, զի յաջորդ եօթներեակ եղևական պահոց էր յատկացուած: ԺՌ. դարուն էր որ Շնորհալի անօրինեց որ ամբողջ եօթներեակ ընթացքին տօնուի Հոգեգալուստը, պահելով հանգեքն կերակրոց պահեցողութեան կանոնը:

Առաջին օրուան շարականը. «Առաքելոյ ազաւնոյ» եւ կցորդը «Կենդանարար Աստուած» կ'ընծայուի Մովսէս Խորենացւոյ, իսկ ըստ ոմանց՝ Յովն. Մանդակունոյ: Իսկ Բ. Գ. Եւ Ե. օրերունները գրուած են Շնորհալիէ. Զ. եւ Է. օրերունը կը վերապրուին Ներսէս Լամբրոնացիի, իբրև աստուածաբանական եւ հոեոտրական գրբուածք նշանաւոր է այս վերջինին հառը Ս. Հոգւոյն վրայ, «Մտալիմ ի սիրոյ սրտիս» որ տօնին առաջին օրը կը կատարուի երկայնեան ժամերգութեան միջոցին:

ԱՐՏՈՑՏ ԱՐԵՂԱՑ

Դ Պ Ի Ր Ն Ե Ր Ը

Կ Ա Մ

Օ Ր Ի Ն Ա Յ Վ Ա Ր Դ Ա Պ Ե Տ Ն Ե Ր Ը

Ա. Ա Ն Ո Ւ Ն Ը

Դպիրները կամ սօփրները նախապէս էին քարտուղարներ կամ գրիչներ: յետոյ եղան օրէնագէտներ: Եզրաւ Սուրբ Դիրքին մէջ կոչուած է «Դիրի յաջողակ օրինաց Մովսիսի» (Ա. Եզր. Ը. 3): Անիկա քահանայ էր: քիչ յետոյ մեծ թիւով ոչ-քահանայ հրեաներ ալ հետեւեցան Օրէնքի ուսման:

Քրիստոսի ժամանակ գպիրները կը կըրէին նաև Վարդապէ Օրինաց կամ Օրինական անունը (Մատթ. ԻԲ. 35 եւն): Յովսեպոս կ'անուանէ զանոնք «հայերբու օրինաց մեկնիչներ» (Հնխ. ԺԷ. 2), կ'անուանէ յոնիպէս իմաստուններ «որոնք Սուրբ Դիրքերով կը զբաղին»:

Քրիստոսի ժամանակ գպիրներուն կուտային նաև Ռարբի (=Տէր) անունը, զոր ընդունեցաւ յաճախ Փրկիչը իր աշակերտներէն եւ ուրիշներէ: Միևնոյն ժամանակ արամերէն լեզուով կը կոչէին նաև Ռարունի (Մարկ. Ժ. 51. Յովն. Ի. 16): Եւքէն գործածական եղաւ Ռարբի եղիպար, Ռարբի Աքիպա, ինչպէս մենք կ'ըսենք «Տէր այսինչ»: Ռարբի բառին տեղ նոր կտակարանին մէջ յաճախ գործածուած են՝ skir, վարդապէս, ուսուցիչ, հայր: